

O ŠIKANĚ DĚTÍ A MLADÝCH LIDÍ MEZINÁRODNĚ

Břetislav Hofbauer

***Anotace:** Šikana se neomezuje na výchovná prostředí naší země - roste zájem mezinárodních struktur o její řešení - doporučení přijatá nedávno Radou Evropy k boji proti ní.*

Šikana zůstává problémem

Současná výchova dětí a mládeže se založena a rozvíjí se na demokratických zásadách. Stále častěji - a paradoxně - se však musí zabývat projevy násilí a narušováním lidských práv šikanou. Ta vzrůstající měrou vstupuje do zorného pole výchovy a jejích pracovníků z různých sociálních a výchovných prostředí dnešní mladé generace. Její projevy se objevují již v rodině; domácímu násilí se proto mezinárodně věnuje rostoucí pozornost. 1)

Podle výzkumu STEM z r. 2001 se s různými formami domácího násilí setkala více než čtvrtina naší populace (26 %); přitom 13 % dotázaných se stalo jeho obětí a 3 % pachatelem. Převážná většina respondentů domácí násilí pokládá za vážný jev, kterým je třeba se vážně zabývat; rodina se s ním však nemůže vyrovnávat sama. Mezi projevy domácího násilí patří různé jevy: snaha o plné ovládnutí jednání nebo financí manželského partnera nebo jiného příslušníka rodiny; zákazy styku s příslušníky vlastní rodiny nebo s přáteli; opakované ponižování před druhými lidmi; vyhrožování, zastrasování a fyzické ubližování. 2)

Projevy násilí se však neomezují na rodinu; odtud i z dalších prostředí (například z místa bydliště nebo médií) **pronikají do školního prostředí**, takže jejími příčinami, projevy a důsledky se zabývají samostatné publikace. 3). Zabývá se takovými otázkami jako: jak poznat oběť a pachatele šikany; jak zjistit její příčiny; jak jednat v kritických situacích; jak dlouhodobě léčit postižené dětské skupiny; jaké jsou možnosti prevence; jak využít příkladů z praxe a dalších nástrojů pozitivního řešení.

Také německé prameny přinášejí k otázce šikany četné příklady. Dívku dvakrát ve škole zpolíčkovanou musila domů odvádět matka a dívka se bála sama chodit mimo domov. Oproti tomu patnáctiletý chlapec vydíral peníze na služby nebo nové věci pro sebe, které mu spolužáci pod hrozbou násilí „věnovali“ nebo „půjčovali“ („pozvání“ na pizzu - „propůjčení“ stříbrného přívěsku). Jindy se konaly „pro legraci“ hony na příslušníky jiných etnik. Kriminalistické statistiky ze starých spolkových zemí Německa ukazují, že pouze v období 1984 - 1995 se počet mladistvých podezřelých z takových činů zvýšil o 59 % a v dalších letech stoupal také u dětí do 14 let. Přitom rostl počet případů krádeží, vydírání i fyzického napadání a zraňování.

Někteří rodiče pokládají proto za nezbytné, aby jejich děti k sebeobraně s sebou nosily nůž nebo plynovou pistoli. Plných 90 % příslušníků mládeže sice odmítá násilí; to však nebrání tomu, aby se rok od roku zvyšoval počet násilných činů, jejich brutalita a snižování věku pachatelů. V souvislosti s tím se hledají příčiny rozšiřování negativního vývoje, mezi nimiž důležitou roli hraje nevyhraněná hodnotová orientace a nezaměstnanost mladých lidí. 4)

Celoevropské instituce o šikaně

Šikanou, její prevencí a úsilím o její omezení se dlouhodobě zabývají také **jednání a dokumenty celoevropských institucí**. Například jednání Kongresu místních a regionálních vlád Evropy (CLRAE) Rady Evropy uskutečnilo v r.1997 třetí zasedání pod heslem „Otevřít Evropu mládeži: města a regiony v činnosti“. Jeho páté zasedání řešilo v r. 1998 otázku sociální soudržnosti v místech, kterou charakterizovalo jako „schopnost obyvatel míst společně žít způsobem uspokojivým a klidným, ve vzájemném respektu práv člověka a práv sociálních“. Jako faktory soudržnosti vymezilo místní demokracii, občanství, partnerství a spolupráci, které vylučují antidemokratické metody a násilné jednání vůči druhým lidem. Od obecných, plošných řešení, která se těmito problémy zabývala celkově, doporučují konkrétní přístupy odpovídající podmínkách jednotlivých zemí a sociálních prostředí. Zvláštní pozornost přitom věnují škole jako všeobecně rozšířené státní instituce, kde tyto negativní jevy pronikají již mezi děti.

Na předchozí jednání a dokumenty Rady Evropy navázalo jednání **konference „Místní partneři pro prevenci a boje proti násilí ve škole“** (Štrasburk, prosinec 2002). Konference se uskutečnila v rámci projektu „Odpovědi na denní násilí v demokratické společnosti“, realizovaného ve spolupráci Kongresu místních a regionálních vlád Evropy, Ředitelství mládeže a sportu a Ředitelství výchovy a vysokoškolského vzdělání Rady Evropy. Přitom bylo využito rovněž studií a vyjádření předložených ministry školství, místními správami, školskými institucemi, představiteli sdružení mládeže a dalšími nestátními organizacemi, výzkumníky i pracovníky praxe (sociálními pracovníky - policejními orgány) z 23 evropských zemí.

Při zpracování doporučení byly jako nástroje prevence analyzovány také zkušenosti místních a regionálních orgánů z participace dětí a mládeže na životě obcí a regionů. Jako důležitý rys současné situace byla konstatována značná nejistota života ve městě a s tím spojená městská kriminalita. Výsledkem jednání se stal dokument **Návrh doporučení místním partnerům pro prevenci a boj proti násilí ve škole** schválený následně jednoglasně Komisí pro kulturu a výchovu CPLRE v březnu r. 2003. 5) Dokument obsahuje tato základní východiska pro praktickou činnost:

- Konstatuje **celoevropský růst počtu násilných činů v prostředí školy**. V posledním období se zvyšuje nejen počet případů s tragickými důsledky, nýbrž především násilí sice méně silného, avšak opakovaného, takže se stává všedním jevem. Vzniku násilí ve škole má čelit spolupráce žáků a učitelů a rozvíjení schopnosti vyjednávat, volit klidná řešení a vytvářet pozitivní kontakty mezi vrstevníky. Násilí vzniká a do školy proniká především z vnějšího prostředí; účinná řešení se proto mají ve vzájemné spolupráci hledat právě zde (zejména v kontaktu s rodinou a s prostředím obce). Doporučuje se rozvíjet ji pružně, bez složitých struktur a procedur, průběžným dialogem a vytvářením vzájemné důvěry.

- Základním stanoviskem je: **prvořadou pozornost věnovat předcházení** těmto negativním jevům a v boji proti násilí volit účinné způsoby místní i celospolečenské politiky zejména proti těmto aktuálním jevům:

- proti různým typům násilí počínaje slovní agresí, poškozováním budov a jinými hmotnými škodami až po násilí fyzické (například proti děvčatům nebo projevy rasismu vůči jiným etnikům);
- proti neustále klesajícímu věku obětí i pachatelů násilí;
- proti důsledkům šíření těchto jevů ve škole, k nimž patří zejména: degradace obrazu školy v očích dětí, mladých lidí, jejich rodin i vyučujících; zhoršování podmínek výuky a zvyšování rizika školního neúspěchu;
- proti banalizaci, zevšednění násilného chování dětí a mladých lidí mimo školu;
- proti růstu počtu dětí a mladých lidí, kteří mají problémy ztotožňovat se s požadavky školy na chování žáků.

Doporučení členským zemím Rady Evropy konstatuje, že za násilí ve škole se musí platit velkou sociální cenou. To vyžaduje **ke spolupráci v prevenci a boji proti němu získávat všechny činitele**. Postup by měl sledovat tyto způsoby činnosti:

- Základním přístupem je prevence; spočívá ve výchově občana demokratické společnosti založené na respektování a realizaci práv člověka a sociálních skupin, na toleranci, rovnosti pohlaví a interkulturalitě.
- Prioritou je ochrana obětí, pokud bylo násilí prokázáno.
- Praktická opatření reagující na násilí a opatření preventivní mají být v rovnováze a mají působit trvale.
- Mladí lidé mají být v těchto aktivitách uznáni za jejich spoluúčastníky a za partnera, který má klíčový význam.
- Na každý akt násilí je nutno reagovat okamžitě a úměrně jeho závažnosti.

Mezi konkrétními opatřeními v rámci jednotlivých zemí a celého kontinentu navrženými dokumentem patří rovněž: mezinárodní výměna zkušeností; příprava příručky a programů k těmto otázkám; výchova aktérů boje proti násilí, zejména učitelů a animátorů mimovyučovacích aktivit; do sítí, které denní násilí sledují, zařadit také školu; z tohoto hlediska se zabývat i působením médií na mladé lidi; zvláštní pozornost vzhledem k nedávnému krizovému vývoji věnovat situaci v jihovýchodní Evropě. Doporučení v těchto ohledech byla předána všem členským zemím Rady Evropy se žádostí zajistit jejich realizaci podle konkrétních podmínek.

Prevence násilí ve škole a boj proti němu je jedním z aktuálních úkolů výchovy dětí a mladých lidí a součástí utváření občana demokratické společnosti. Je potvrzením toho, že jednotlivé země i celoevropské struktury si jsou si vědomy rozvoje tohoto negativního jevu. Rada Evropy přináší zobecněná východiska k řešení, která pracovníci praxe mají konkretizovat podle místních podmínek. Doporučení jsou i pro nás podnětem, aby se těmito otázkami zabývali pedagogové škol, zařízení volného času i dobrovolní pracovníci nestátních sdružení.

Odkazy:

- 1) *Domestic slavery. Parliamentary Assembly. Strassbourg 5.3. 23003 (Doc. 9722).*
- 2) *J. Kabeláčová, Podivné setkání a domácí násilí. Romano hangos 13.11. 2003, s. 3.*
- 3) *M. Kolář, Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování na škole. Praha, Portál 2000.*
- 4) *G. Wöbken-Ekert, Vor der Pause habe ich richtig Angst. Gewalt und Mobbing unter Jugendlichen. Was man dagegen tun kann. Campus.-Verlag 1998.*

5) *Projet de Recommandation sur les partenaires locaux pour la prévention et la lutte contre la violence à l'école. Conclusions de la Conférence de Strasbourg 2.-4. décembre 2002 schválená CPLRE.*